

DIÁKÍRÁSOK

A Veszprémi Izraelita Hitközség iskolájának története (II.)

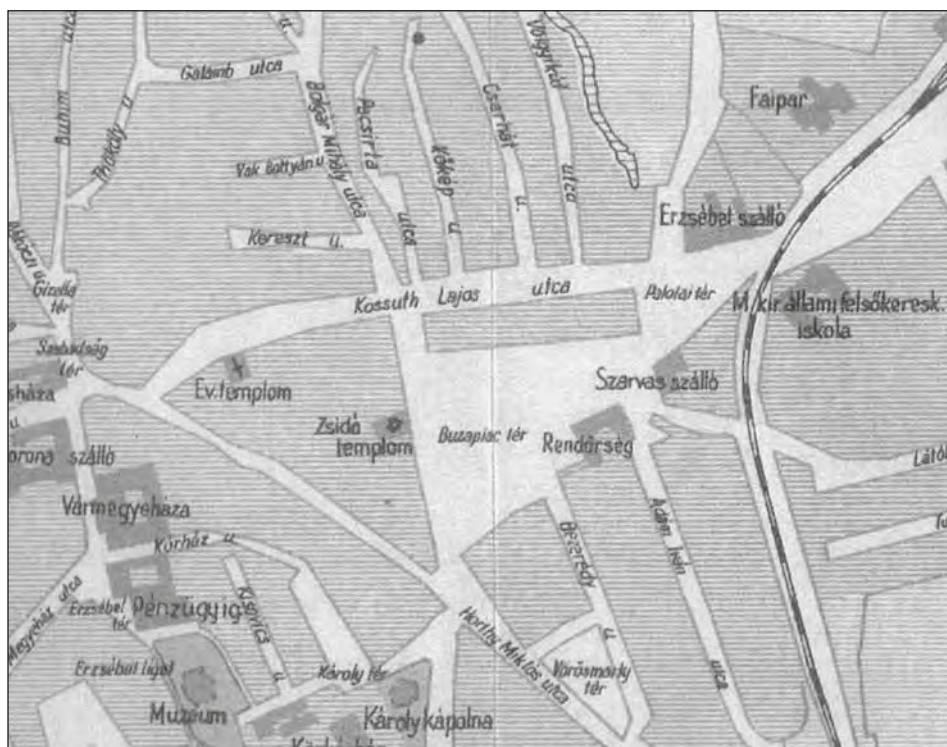
MANN LOTTI

IV. A Sándorfi-korszak (1889–1896)

Az iskolaigazgató és rabbi nyomdokaiba az ismert Veszprémi járási körorvos, *dr. Sándorfi Miksa* lépett, aki az 1888-as év óta az iskolaszék elnöke lévén, *Hochmuth* betegsége alatt intézte az iskola ügyeit, aki mint iskolaszéki elnök és igazgató hét évi sikeres működése alatt minden erejével az iskolaügy emelésén volt. Fenntartotta az ún. önkormányzati alkotmányos életet, a tanítótestület meghallgatása nélkül semmit nem tett. Új tantervet dolgoztatott ki mind az elemi, mind az ismétlőiskola számára. Legfontosabb tette a leányok számára 1871-ben elindított, majd 1876-ban újra indított ismétlőiskola újjászervezése volt.

A tantestülettel tartott értekezletek után 1890. június 21-én emlékiratot nyújtott be ez okból a képviselő-testülethez, amelyben mind oktatási, mind pénzügyi szempontból érvelt amellett, hogy az ismétlőiskolát a leányok négy polgári osztályának általános tanterve alapján szervezhessék. A munkát az elemiben töltött rendes oktatási időn felül a már működő tanerők között szakrendszer alkalmazása mellett felosztja, így nemcsak alkalmat biztosít a tanerők továbbképzésére, hanem ennek révén még egy kis mellékjövedelmet is biztosít mindegyik számára. A javaslatot a hitközség képviselője lelkesen elfogadta. A tantestület rögtön kidolgozta hozzá a tantervet és az 1891/92. évtől valóban fennállhatott ez az újrászervezett ismétlőiskola.

A fiúkra nézve azonban nem voltak ilyen kedvezőek a viszonyok. Amint az állami polgári iskola megnyílt, odaterelték őket a 4. osztályból, így az 5. osztályt 1892-től csak lányok látogatták. De nemsokára belátta a hitközség és az iskolaszék, hogy a kiváló tanulók már a 4. osztályból középiskolába mehetnek, a többieknek, különösen a gyengéknek és azoknak, akik nem tanulnak tovább, az 5. osztály vallásos nevelés szempontjából igenis szükséges, mert ebben az osztályban fejeződik be az elemi hitoktatás. Az iskolaszék tehát az 1894. június 5-én és az 1895. június 6-án

Veszprém térkép részlete a Dózsa György Ált. Isk. múzeumából

tartott üléseiben kimondta, hogy az 5. osztályba fiúkat is fel kell venni, ami az 1895/96. tanévben megtörtént.

Eközben az iskola nemcsak új, korszerű oktatási rendszerrel, hanem egy újabb alapítvánnyal is gyarapodott. Egy „Hochmuth Ábrahám” nevű egyesület hozott létre *Hochmuthné* 1890-ben, hogy férje nevét megörökítse, 200 korona értékben.

Fontos még megemlíteni, hogy *dr. Sándorfi Miksa* első dolgai között volt, hogy megfelelőbb iskolahelyiséget teremtsen. Ebben *Krausz József* nagymértékben támogatta. Kezdeményezésük folytán az elnökség készítettett egy építkezési tervet, azonban a hitközség anyagi viszonyai nem engedtek költséges építkezést. Ekkor *Krausz József* az 1893. évi Pészach-ünnep alkalmával jó példát mutatva, a templomban 200 koronát adományozott az új iskolaépület építésére.

Váratlan fordulatként ugyanebben az évben, az 1893. április 13–14-i nagy cserhádi tűzvész elpusztította a régi iskolaépületet, a paplakot, valamint a hitközség irattárát, az iskolai naplókat és a könyvtárat is. Rengeteg értékes irat semmisült meg ekkor.

Az egykori zsidóiskola látképe. (A Veszprémi Helytörténeti Album gyűjteményéből)

Habár a Veszprémi Izraelita Hitközséget jómódúnak tartották, a pusztítást saját erőből képtelenség lett volna helyreállítani. Így a hitközség elnöksége gyűjtőbizottságot választott, *Krausz József* alelnökkel az élén. Ez a bizottság felhívásokat küldött a hazai hitközségeknek és ezek tehetősebb tagjainak, hogy küldjenek adományokat az iskola és a rabbilakás újbóli felépítéséhez. A felszólításra azonnal érkezett a nagylelkű segítség: 28.000 koronánál nagyobb összeg gyűlt össze, ehhez a hitközség is vett fel kölcsönt a Veszprémi Takarékpénztártól. Az építkezés a következő évben meg is kezdődött. *Krausz József* a tervek elkészítésére felkérte *Politzer Lajos* műépítésszt. Az új iskola és paplak építési engedélyét a városi tanács 1894. február 21-én adta ki. Az építkezést *Paál Dénes* nyugalmazott főmérnök vezette. A kivitelezést *Horváth Sándor* és *Zapletán (Zalavári) Antal*¹¹ építkezési vállalkozók kapták meg, *Horváth Pál* építész pedig a munkavezetéssel lett megbízva.

1894 áprilisának elején az alapot fektették le a szorgalmas munkás emberek, május elején pedig a szuterénnel folytatták az építkezést. A kitaró munka eredményeként a hónap végére már mindkét épület földszinti falai álltak. Majd az épületek elérték végleges magasságukat, július 15-én pedig felkerült rájuk a pallér-bokréta. *Horváth Pál* főpallér meghívókkal és „falragaszokkal” (plakátokkal) tudatta a

veszprémiekkal, hogy ebből az alkalomból vasárnap délelőtt áldomásos ünnepséget rendeznek.¹²

Az épülő iskola feldíszítve várta a vendégeket, egy transzparensen pedig „éljen!” felirat díszelgett mindazok tiszteletére, akik hozzájárultak a tervek kivitelezéséhez. *Horváth Pál*, miután áldomást ivott, az üres poharat a mélybe dobta, mely „ezer darabra tört, mintegy jelezni akarván ezzel, hogy törekeny a pohár, de ez épület oly erős, melyen megtörik minden elemi csapás, mint ez üvegphár”.

Az adakozók segítségét Szánthó Lajos alpallér köszönte meg. Az ünnepet a Himnusszal kezdték és a Kossuth-indulóval fejezték be. Ez megint csak a veszprémi zsidóság patriotizmusát mutatja: hazájukért elmondott imádságnak tekintették a Himnuszt, ilyen téren sem vonakodtak csatlakozni nemzetükhöz. Végül a hitközség gazdagon megvendégelte a szorgos munkásokat. Az építkezés folytatódott, november elejére már csak az iskola erkélye hiányzott. A paplak fából faragott, apácarácsos berakással készült udvari verandája Horváth főpallér tervezésében készült el. 1894 decemberében az épület belsejében asztalosok, lakatosok szorgoskodtak. 1895-re már csak az utolsó simítások maradtak hátra. „Június közepére Kiss István lakatosmester is elkészült a remek vaskapujával és az erkély rácsozatával“, írja egy visszaemlékezés.

A lakhatási és használati engedélyt végül a városi tanács 1895. június 22-én megadta. A tanulóifjúság, melynek az átmeneti években a templomi karzatok és helyiségek szolgálták tantermekül, szeptember elején, egy e célból rendezett istentisztelet után bevonulhatott az új iskolahelyiségekbe.

Az iskola felszerelése céljából még ugyanebben az évben táncmulatságot rendeztek a Vármegyeház nagytermében, amely *Rosenthál Nándorné* védnöksége alatt több mint 5000 korona összeget eredményezett. 1895-ben a Krajcáregylet első elnöknője, férje halála alkalmából a „Deutsch G. Sándor”-féle egyesületet létesítette 200 korona értékben.

Az 1895–96-os tanév már az új épületben zajlott. Itt töltötték a millenniumi ünnepélyt is. *Szép Lipót* hazánk ezeréves fennállását úgy ünnepelte meg, hogy megírta a Veszprémi Izraelita Iskola 1896-ig terjedő történetét.

V. A Kiss-korszak (1896–1902)

1896 júniusában fordulópontra állt be az iskola életében. A hitközség *dr. Kiss Arnold* rabbit hívta meg iskolája élére, aki gimnáziumi tanulmányait Nagybecskerekben és az Országos Rabbiképző Intézetben végezte. 1894-ben avatták doktorrá, 1895-ben rabbivá, s még ebben az évben a zsolnai hitközség rabbija lett. Több mint 5 évig működött Veszprémben.

Az új paplakban írta meg magyar szövegű imakönyvét a zsidó nők részére Mirjam címmel, amely aztán rendkívül népszerű írássá vált, amit Veszprémben, Köves Béla nyomdájában nyomtatott ki.

Dr. Kiss Arnold.
(*dr. Kun Lajos könyvéből*)

Szép Lipót könyve megemlíti nem mindennapi szónoki tehetségét, gyümölcsöző irodalmi tevékenységét. Mivel a Talmud-Tórában is tanított, közvetlenül hozzájárult a héber ismeretek tanulók között történő terjesztéséhez. *Dr. Kiss* alighogy elfoglalta papi és igazgatói ikerállását, azonnal beosztotta saját maga és a tantestület tagjai között a gimnázium, a polgári és felső kereskedelmi, valamint a tanonciskolákba, a tanítónőképző és a zárdákba járó izraelita tanulók hitoktatását.

A nagyobb városok példáját követve bevezette a szombat délutáni ifjúsági istentiszteletet. Eddig a tantestület az istentiszteleteket szombat délelőtt az elemibe és az ismétlőbe járó növendékeknek tartotta, ezután minden izraelita tanulónak kötelességévé vált, hogy pontosan eljárjon a szombat dél-

tutáni istentiszteletre. A megfelelő ének- és orgonakíséret költségeit pedig a hitközség képviselő-testülete szívesen megszavazta. (Ez az intézmény neológ beállítottságát mutatja, hiszen az ortodoxiában szigorúan tilos volt az orgona használata.) Így az általános ismeretek tanítása mellett a hitoktatás is egyre magasabb színvonalra került. Az 1897. szeptember 2-án tartott iskolaszéki ülésben elhatározták, hogy az ismétlőbe járó leánynövendékeket gazdaság- és később egészségtanból egy jól kipróbált tanítónő, Löwenstein Jakabné oktassa.

1898. november 15-én gyászünnepséget tartott az iskola Erzsébet királyné halála alkalmából. Ekkor *Szép Lipót* mondta el a tanulók előtt az emlékbeszédet, „és utána *Kiss dr.* adott méltó és megható kifejezést a nemzet keservének.”

1899 táján ismét fölvetették, hogy az ismétlőiskolát polgári leányiskolává alakítsák át, ám ez most sem járt sikerrel.

Ekkoriban jelent meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete, mely az iskolafenntartóknak kötelességévé tette, hogy minden népiskolát egészítsenek ki 5. és 6. osztállyal. Az iskolaszék 1899. május 24-én tartott ülésében *dr. Sándorfi*, mint iskolaszéki elnök, erre a rendeletre hivatkozva javasolta, hogy az ismétlőiskolát az 1899/1900. évre eddigi alakjában szüntessék be, és helyette létesítsenek egy heti

5 órás ismétlőt. Ezután *dr. Kiss* főrabbi és igazgató, az iskolaszékkel szemben – *dr. Réthi* kivételével – „az ismétlő-iskolának mostani keretében való fönntartása mellett” különvéleményt adott be. A képviselőtestület szintén az ismétlő fenntartása mellett döntött. Ezzel a határozatával jelentősen hozzájárult, hogy később az ismétlő, polgári leányiskolává fejlődhessen.

Ekkor készült nyugdíjba *Krausz Jakab* tanító, akinek itteni majdnem 27 évig tartó munkáját a képviselő-testület 1899 augusztusában tartott közgyűlésében elismerte.

1900-ban újra javaslatot nyújtottak be először annak érdekében, hogy az ismétlőiskolát nyilvános polgári leányiskolává, majd 1901-ben, hogy az ismétlőt felső népiskolává alakítsák át. Ám újból megállapították, hogy „leküzdhetetlen akadályok miatt az ismétlő sem polgári-, sem felső népiskolává át nem alakítható”.

A hitközség bizalma 1900-ban hatodszorra választotta meg *Rosenthal Nándort* hitközségi elnöknek és *Krausz Józsefet* alelnöknek. Működésük alatt *dr. Kiss* mint főrabbi és igazgató foglalt helyet az iskolaszékben a következő tagok között: *dr. Spitzer Mór* iskolaszéki elnök, *dr. Réthi Ede* gondnok (későbbi járási tiszti főorvos), és a tagok: *Hirschfeld Béla*, *dr. Rosenberg Lajos* ügyvéd, *Szente Arnold* felső kereskedelmi iskolai tanár és *Barta Fülöp* a tantestület képviselőjében.

Dr. Spitzer Mór.

(*dr. Kun Lajos könyvéből*)

Sajnos *Rothausser I. Mór*, aki hosszú ideig elnökként teljes odaadással vezette a hitközség ügyeit, 1900. február 7-én elhunyt. Ugyanebben az évben, július 6-án a majdnem negyed évszázadig itt működő rabbihelyettes, *Spitzer Vilmos* is eltávozott az élők soraiból. A hitközség képviselő-testülete mindkettejük érdemeit megörökítette jegyzőkönyveiben. *Spitzer Vilmos* fia, *dr. Spitzer Mór*, apja nevére egy 200 koronás alapítványt tett le a papok, tanítók és előimádkozók után maradt özvegyek és árvák részére.

Ez idő tájt a III. segélyegylet évi 100, 40 és 60 koronát adományozott az iskolának, és 3 új iskolabarátot említhetünk meg, név szerint *Deutsch Józsefnét*, szül. *Rápoch Annát Székesfehérvárról*, *Révész Adolfot* Budapestről és *Weisz Eleket* Veszprémből. Ők szegény és jó tanulók jutalmazására 200-200 korona alapítvánnyal léptek az iskola jótévedőinek sorába. Az akkori főispán, *dr. Fenyvessy Ferenc* 1901. október 9-én meglátogatta az iskolát, és jó tapasztalatokkal távozott onnét.

Eközben a tantestület minden tagja megkapta az ötödéves korpótlékot és

Freundné ezen felül még 100 korona fizetésjavítást is, valamint dr. Kiss érdemeit is elismerte a közgyűlés, fizetésének 600 koronával történt fölemelésével. Ám nagy volt az általános fájdalom az iskolában, amikor megtudták, hogy az igazgató búcsúzni készül. A Budai Izraelita Hitközség 1901. szeptember 29-én megválasztotta dr. Kiss Arnoldot főrabbinának, és még ebben az évben, október 20-án távozott az iskolától.

VI. A Hoffer-korszak (1902–1928)

1902. szeptember 19-én Kossuth Lajos, „édes hazánk nagy fia” születésének 100. évfordulója alkalmából az iskola, valamennyi növendékével együtt, ünnepséget tartott a hitközség dísztermében, ekkor *Barta Fülöp* tanító mondta el az ünnepi beszédet.

Még ebben az évben pályázatot hirdetett a hitközség, és a meghívottak közül rendkívül megtetszett nekik *dr. Hoffer Ármin* szentesi rabbi személye és szép szónoiki előadása, aki 1885 és 1895 között a budapesti rabbiképzőben tanult, 1894. szeptember 22-én kapott bölcsészdoktori oklevelet, majd 2 évvel később rabbivá avatták. Ebben az évben Szentesre került, innen jutott el Veszprémbe, ahol az 1902. június 26-án tartott közgyűlés egyhangúan megválasztotta őt papnak és iskolaigazgatónak. *Dr. Hoffer* képzettsége, szerénysége miatt sok tisztelőt szerzett a városban, 1911-ben városi képviselőnek is megválasztották. Két kislánya szintén ebbe az iskolába járt. Állásának elfoglalása után első dolga volt, hogy a hitoktatást beossza és rendezze. Az ifjúsági istentiszteleteken, melyeket a képviselő-testület erre vonatkozó határozatánál fogva 1902. január 1-től orgona- és énekkíséret nélkül tartottak meg, a tanulók „felfogásukhoz mért” prédikációkat hallhattak, így nem csak értelemben, hanem lelkileg is egyre jobban épülhettek.

1903-ban az iskolaszék minden erejével azon fáradozott, hogy iskoláját végre nyilvános polgári leányiskolával gyarapíthassa. Az első, aki az ismétlődőtanfolyamok polgári leányiskolává történő átalakításának ötletét az iskolaszék 1903. április 6-án tartott ülésében felvetette, *Weisz M. Ignác* iskolai gondnok volt. *Dr. Réthi Ede* ezt a javaslatot pártfogolta, sőt, kijelentette, hogy az egészségtan tanítását szívesen felvállalja. Ezután *Szépre* bízták az iskola tervezetének kidolgozását, ami az iskolaszék május 3-án tartott ülésére el is készült. Az iskolaszék elfogadta a tárgyalások alapjául, egy bizottságot kért fel, hogy készítse egy olyan tervezetet, amit majd javaslatként fölterjeszhet a képviselő-testülethez. Ezt a munkát *Weisz M. Ignác*, mint indítványozó, végezte a bizottság többi tagjának közreműködésével. Az iskolaszék a javaslatot május 12-én tartott ülésében elfogadta, és fölterjesztette a képviselő-testülethez. A május 22-én, 26-án és 27-én tartott közgyűlésben pedig, *dr. Réthi Ede* iskolaszéki elnök és *Weisz M. Ignác* meggyőző fellépése után egy ellenszavazattal elfo-

Dr. Hoffer Ármin.
(Veszprémi Zsidó Archivum)

gadták, „hogy ezen ismétlőiskolánk nyilvános polgári leányiskolává reorganizáltassék, minek végrehajtásával az iskolaszéket megbízza.”

Tanerőkkel, helyiséggel, taneszközökkel és tanszerekkel a hitközség már rendelkezett a modern iskolaépületben. A hitközségnek két olyan tanítója volt, akiket a polgári iskolában alkalmazhatott: *Szép Lipót*, aki középiskolai tanári oklevéllel is rendelkezett, *Szigeti Sámuel* hitközségi titkár, a harmadik tanárt a hitközség az állami kereskedelmi iskola tanárai közül alkalmazta óraadói minőségben, a többi órát az elemi iskola tanestülete látta el.

Az iskolaszék az előljárással együtt 1903. június 3-án fölterjesztette a minisztériumhoz az iratokat, ahol a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1903. július 22-én keltezett rendeletével „a veszprémi Congr.

izr. polgári leányiskolának 1903/4. tanévben leendő szervezését tudomásul veszi”, tehát nyilvános jellegűnek elismerte. Így 32 évig folytatott kitaró munka, fáradozás, rengeteg akadály leküzdése után végre létrejöhett a Veszprémi Izraelita Polgári Leányiskola.

Dr. Spitzer Mór Lilly és Ella nevű lányainak kezdeményezésére 1903. január 17-én zeneestélyt rendezett a hitközség, amely a „Hochmuth Ábrahámné” Krajcáregy-let javára 340 koronát jövedelmezett. Ám az egyesület oszlopos tagjának és második elnöknőjének, Rothauser Rudolfnének 1904. február 14-én bekövetkezett halála mindenkit gyászba borított. A boldogult 1200 koronát hagyományozott a hitközségnek, hogy „Rothauser Rudolf és neje Breisach Júlia” nevű alapítványként kezelve, a kamatokat évente két szegény, szorgalmas tanuló között kiösszák. A Krajcáregy-letnek hagyományozott 300 koronát pedig az egyesület elnöksége tisztelete jeléül külön kezelendőnek tekintette, és 200 koronával megtoldotta. Ennek az 500 koronának a kamatait az egyesület elnöksége a halálozás évfordulóján az iskola egyik szegény és jó tanulójának juttatta évente.

1904-ben *dr. Halasy Vilmos*, volt megyei főorvos és a hitközség egyik kiváló tagja is elhunyt. Ő 1866-tól 1890-ig először mint az iskolaszék tagja, később pedig mint ennek elnöke, áldásos befolyást gyakorolt az iskolaügyre. Ez év január 14-én Papp Sándor királyi tanfelügyelő látogatta meg az iskolát, június 19-én, valamint a

következő év március 17-én pedig Kirchner Béla szakfelügyelő, mindketten megelégedésüket fejezték ki az új polgári iskolában tapasztaltak fölött.

1905-ben óraadói minőségben *Vaszary Béla* felső kereskedelmi iskolai tanárt is alkalmazták. Ugyanebben az évben ünnepelte meg az elemi iskola fennállásának századik évfordulóját, erre az alkalomra írta meg az iskolaszék megbízásából *Szép Lipót* az iskola 1805–1905-ig terjedő történetét, ami aztán nyomtatásban is megjelent. Egy év múlva óraadóként *Szigeti Olga* tanárnő is tanított a polgári leányiskolában.

1907. június 13-án *Neumann Lajos* indítványozta a képviselőtestületi közgyűlésen, hogy a hitközség szüntesse be a polgári leányiskolát. Indítványát a három pontban indokolta meg:

1. A tandíjat fizető tanulók száma évről-évre csökken;
2. csak óraadó tanerők működnek és állandó tanerőkre az egyre rosszabbodó viszonyok között gondolni sem lehet;
3. a polgári iskolában működő egyik tanító pár év múlva nyugdíjba megy, helyette pedig a gyermekek állandó fogyó létszáma következtében más tanítót nem alkalmazhatnak.

Ezzel szemben az iskolaszék jelentésében kimutatta, hogy a polgári iskola fenntartása nemcsak hogy nem került külön pénzébe a hitközségnek, de 700-800 korona hasznot is hozott.

A képviselő-testület az iskolaszék álláspontja alapján 1907 szeptemberében az iskolát újra megnyitotta, de a tanév végén kapui mégis végérvényesen bezárultak. 1908-ban már csak 120 gyermek járt az elemi iskolába, ami rendkívül hátrányos volt a hitközségre nézve, csupán *Krón Mór*nak és *Székely Józsefné*nek engedélyeztek fizetés-kiegészítést, habár ezt *Barta Fülöp* és *Szigeti Sámuel* számára is kérték. Ebben az évben ment nyugdíjba *Szép Lipót*, majd nem sokkal később *Szigeti* is.

1910-ben óraadói minőségben az iskolához került *Spitzer Margit*, aki *Székelyné*t helyettesítette. 1912-ben *Weisz Lipót* a saját költségén egy téli templomot rendezett be. Ebben az évben ment nyugdíjba *Barta Fülöp*, aki 38 évig szolgált a hűségesen a magyar-zsidó tanügyet és *Székely Józsefné*, aki 12 évig állt a hitközség szolgálatában. Helyükbe *Spitzer Margit*ot nevezték ki rendes tanítónőnek, *Engelberg Dezső* pedig kiegészítő tanítónak teljesített egy év szolgálatot. A következő évben a lovasbérényi *Neumann Sándor*t választották meg rendes tanítónak. 1913-ban tehát már csak három tanítója volt az iskolának: *Krón Mór*, *Spitzer Margit* és *Neumann Sándor*.

1915-ben, az első világháború kezdetén befogadták a kereskedelmi iskola osztályait. Ám még ebben az évben az iskola épületét is lefoglalták katonai kórház számára.

Az 1919-es „szomorú emlékü tanácsköztársaság” az iskolát is nagy megpróbáltatás elé állította. Az iskola ugyan névleg állami kezelésbe került, de a járulékokat

A téli zsinagóga. (Jákói Bernadett kutatásából)

továbbra is a hitközségnek kellett fizetnie. A kommunizmus hónapjaiban a hivatalosan beszüntetett hitoktatást *dr. Hoffer Ármin* főrabbi látta el heti 12 órában, minden ellenszolgáltatás nélkül

A kommunizmus bukása után az eltávozott *Neumann Sándor* helyett a lőcsei zsidó iskola menekült igazgató-tanítója, *Kelemen Albert*, valamint három évig *Fesslné Rakovszky Jolán* állami tanítónő működött itt. 1922-ben mindkét ideiglenesen idehelyezett tanerő megbízatása lejárt, *Fesslné* az iskolaszék őszinte sajnálatára megvált az iskolától, *Kelemen* pedig hitközségi titkárként nyert alkalmazást, és ebben a minőségben egészen 1924-ig itt maradt.

1924 szeptemberétől kezdve *Varga Sámuel* nyugdíjas tanító, hitközségi titkár, mint hitoktató tanított az iskolánál. Mivel a tanulók létszáma rendkívül kicsi volt, *Spitzer Margit* tanította egyedül mind a négy osztályt. 1928-ban a növendékek száma egy második tanító alkalmazását tette szükségessé, amit a hitközség úgy oldott meg, hogy a hitközségi titkár a vármegye közigazgatási bizottságának engedélyével az iskolánál kiegészítő tanítóként működhetett. Ez év decemberében vált meg állásától *dr. Hoffer Ármin* főrabbi, sikeres, 27 évig tartó igazgatóság után, mert a kormányzó a budapesti rabbiképző intézet professzorává nevezte ki.

VII. A Kun-korszak (1929–1944)

1929 júniusában *Hoffer* főrabbi állását *dr. Kun Lajos* töltötte be, akit 1914-ben avattak rabbivá, majd a Pesti Izraelita Hitközség vallásánára lett. 1921-től a jászberényi hitközség főabbija, enyingi anyakönyvvezető rabbi volt. Előterjesztésére újra rendszeresítették a szombat délelőtti gyermek-istentiszteleteket, 10 felnőtt jelenlétében. Az énektanítást, melyet a hitközség főkántora, Scherkovszky Zsigmond látott el, heti két órában tartották, a tornatanítást pedig heti három órára emelték fel.

Dr. Kun Lajos.
(*Magyar Zsidó Levéltár*)

Sajnos innentől rendkívül kevés anyag állt a rendelkezésünkre. Ám újságokban, könyvekben kutatva mégis sikerült néhány információt összegyűjtenünk, hogy milyen is volt az iskola nem sokkal a II. világháború előtt.

Megtudhatjuk, hogy a tanulók létszáma rohamosan csökkent (1944-ben például már csak 61 tanuló járt ebbe az elemi iskolába), ami azzal magyarázható, hogy a zsidó családok egy része más felekezetek iskolájába íratta be gyermekét. Így az 1930-as évek közepén az épület üres első emeleti termeit a polgári iskola 1-2. osztályos tanulói foglalták el. A kántor ekkor az iskolaépület földszintjén, a gondnok pedig a paplak földszintjén lakott. A békés együttélést a '44 tavaszától egyre szigorodó, zsidók elleni intézkedések zavarták meg.

1944 májusának végén az iskolából gettót alakítottak ki. Veszprémben 1944. június 1-jén hajnalban rendelték el a zsidóság gettóba zárását. Még a csomagjaikat sem pakolhatták össze. Innen június 14-én nagyjából hatszáz zsidó származású veszprémi polgárt vittek el a sárvári gyűjtőtáborba, ahonnan július 7-én csendőri kísérettel a belső vasútállomásra vitték ki őket. Itt férfiakat, nőket, időseket, gyermekeket marhavagonokba zsúfolva az auschwitzi haláltáborba deportáltak. Dr. Kun Lajos és felesége is közöttük volt.

Az ország, nemzet javát szolgáló embereket, akik oly sokszor álltak ki hazájuk mellett, most hirtelen semmibe vették. Minden fáradozásukat, munkájukat megvevették, hatalmas veszteséget okoztak esztelen pusztításukkal. Életeket, családokat, sorsokat tettek tönkre. Vajon hány Pillitz Benő, Simonyi Zsigmond, Bánóczi József kvalitású személyiség nőtt volna fel ebből a gyülekezetből? Erre a választ az elkö-

vetőktől az Örökkévaló fogja számon kérni – ez közös vallási és lelkiismereti meggyőződésünk, úgy zsidóknak, mint keresztényeknek.

VIII. A II. világháború alatt és után (1944–1974)

Az üres paplakot méltatlan módon a nyilasok, az iskolát pedig a keretlegények, majd később, 1945-ben orosz katonák foglalták el. Habár az épületet bombatalálat nem érte, a közelben ledobott bombák által létrejött légnyomás okozott benne károkat.

A deportált zsidóknak alig 10%-a jött haza Veszprémbe '45 májusa körül. Szinte csak a férfiak, erős, fiatal nők éltek túl a Soá borzalmait. A zsidó polgárok, akik visszatértek Veszprémbe, már nem tudták fenntartani a zsinagógát, s felajánlották ezt az állam részére.

Az iskola azonban egy felújítás után visszanyerte eredeti rendeltetését. 1952-ben a II. Számú Állami Általános Fiúiskola diákjai foglalták el az immár nyolc tantermes épületet.

Fekete Lajostól, a Dózsa György Általános Iskola volt kémiatanárától – aki egy éven keresztül a II. számú iskolában is tanított – tudunk meg még néhány érdekességet. Az iskolaudvar nagyon meredek volt, maga az épület pedig ekkorra már rég nem volt jó állapotban. A parkettás tantermek rendkívül magasak voltak. Nyolc évfolyam diákjai tanultak itt, mindegyik évfolyamban A és B osztályban, melyeknek létszáma körülbelül 30 fő körül mozgott.

1969-ben az iskola utcai frontját lebontották. Ennek megmaradt részében elképzelhetetlen körülmények között folyt a tanítás. A '70-es években „kipakolták” az utcára az iskolát, az irodalmi könyvtártól az iskola levéltáráig szinte mindent kidobáltak. Később 5000 értékes könyvre bukkantak rá ezek közül. Majd 1974-ben végleg lebontották az iskolát, a paplakkal és a zsinagógával együtt...

Egyvalami azonban mégis megmaradt belőle. Az iskola pompás vaskapuját a bontáskor eltávolították. Keller Antal, a Szilágyi Erzsébet Általános Iskola akkori igazgatója talált rá a megrongálódott kapura. Miután felismerte, pártfogásába vette, elindította a felújítását. Az ÉPGÉP dolgozói rendbe hozták, majd az Iskola utcába ékelték be.

2014-ben a kapu a Magyar Holokauszt Emlékév alkalmából kétmillió Ft-os támogatást nyerve, Dienes Attila munkája által fel lett újítva. Mementóként visszaállították (majdnem) eredeti helyére, a Brusznai úti kanyar mellé, ahol azóta is áll, emlékként, felidézve az egykori Veszprémi Izraelita Elemi Népiskola éveit, a tanárok áldozatkész munkáját, a nehézségeket, de az azokból való kiutat és a boldog gyermekzsivajt is.

A kapu. (www.veol.hu)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- UJVÁRI Péter: Magyar Zsidó Lexikon (1929-es kiadás)
 SZÉP Lipót: A Veszprémi Izraelita Hitközség iskolájának története, 1805–1905. Veszprém, 1905.
 KUN Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. [Karcag] 1932. 188 o.
 Veszprémi Hírlap, 1944. április 16. 3. o.
 Veszprémi Hírlap 1934. XLII. évfolyam 2. szám 7. o.
 KOVÁTS Sándor: Iskolatörténeti kalauz. Veszprém, 2000. 63. o.
 DARCSI István: Sétál a család Veszprémben – A zsidó múlt nyomában. = Veszprémi 7 Nap, 2014. október 24.
 MÁTHÉ Éva (összeáll.): Mesélő házak, mesélő emberek. Veszprém, 2005. 27–32. o.
 MÁTHÉ Éva (összeáll.): A zsidóság szerepe Veszprém polgárosodásában. Veszprém, 2002.
 SCHER Noémi: A zsidó gyermekek oktatása a dualizmus kori Veszprémben
 GONDA László: A zsidóság Magyarországon, 1526–1945. Budapest, 1992. 288 o.
 CSÍKI Tamás: A zsidóság városokba telepedésének és gazdasági térfoglalásának néhány sajátos-sága Észak-, Északkelet-Magyarországon (<http://mek.niif.hu/02000/02097/html/csiki.htm>)
 Facebook: Veszprémi Zsidó Archivum; Veszprémi Helytörténeti Album; Bajcsy Kettesiskola Zsidóiskola emlékdoldal
www.tortenelemklub.com
<https://sites.google.com/site/jewishrootsveszprem/Home>
www.hdke.hu
www.vehir.hu
www.melamed.hu
 Wikipédia, a szabad enciklopédia

JEGYZETEK

- ¹¹ Zapletán (Zalavári) építész: Zalavári neve ma is él Veszprémben. Zalavári István építész városunk neves szakembere.
¹² „...áldomásos ünnepséget rendeznek”: Ez egy korabeli szokás volt, ha egy épület elérte azt a magasságot, hogy megkezdődhetett a tetőszerkezet elhelyezése, akkor a legnehezebb munka elkészülésének öröme az építető megajándékozta a kőműves-pallért, de gyakran az összes kőművest és napszámot is (Pallas Nagylexikon: Bokréta-ünnep).